

Framtíð fortíðarminja og lifandi saga

■ ■ ■ Anna Björnsson

Lækningaminjasafnið hefur oft verið til umfjöllunar hér í *Lækna blaðinu* og yfirleitt til að fagna áföngum í sögu þess. Þann 12. desember síðastliðinn urðu nokkuð óvænt kaflaskipti í uppbyggingu safnsins er meirihluti bæjarstjórnar Seltjarnarnesbæjar ákvað að endurnýja ekki samning um eign og rekstur safnsins en hann rann út þann 31. desember 2012. Í 1. tölublaði *Lækna blaðsins* á þessu ári var frétt um málið undir fyrirsögninni: „Framtíð Lækningaminjasafnsins í uppnámi.“ Þar kemur fram að meirihluti stjórnar Lækningaminjasafnsins hafi fundað ásamt formönnum Læknafélags

Íslands og Læknafélags Reykjavíkur, þjóðminjaverði, framkvæmdastjóra LÍ og lögfræðingi þann 17. desember. Síðan hefur atburðarásin orðið hröð og í þessu blaði verður staðan tekin með viðtölum við nokkra málsaðila og reynt að ráða í framhaldið og velta upp hugmyndum um safnið.

Ljóst er hugmyndir fólks um framtíð Lækningaminjasafnsins eru misjafnar og margar. Umfjöllun *Lækna blaðsins* um safnið gegnum tíðina sýnir að mörgum er annt um að þessum menningararfi verði sómi sýndur, en með hvaða hætti það getur orðið er engan veginn ljóst á þessari stundu.

Kveikjan að safninu er margra ára söfnun Jóns Steffensen (1905-1991) prófessors og vísindamanns á lækningaminjum og arfur hans, sem hann fól Læknafélagi Íslands að fara með. Félag áhugamanna um sögu læknisfræðinnar var stofnað árið 1964 að frumkvæði hans og hefur ásamt Læknafélögunum verið stefnumótandi um framgang lækningaminjasafns. Vilji Jóns var að safnið yrði byggt upp í Nesi við Seltjörn, sem er helsti sögustaður lækningasögu á Íslandi og aðsetur fyrsta landlæknisins, ljósmóður og lyfsölu. Þá tengist Nes einnig fjölskyldu konu Jóns, Kristínar Steffensen. Hreyfing komst á málið eftir aldamótin 2000 og á nýrri öld virtist sem safnið væri að verða að veruleika með enn veglegri hætti en Jón hafði séð fyrir sér, þar sem umhverfi Nesstofu var miðpunktur menningar- og safnasvæðis á Seltjarnarnesi.

Fundur í Hlíðasmára á aðventunni 2012 um örlög safnsins við borðið sitja Steinn Jónsson formaður LR, Þorbjörn Jónsson formaður LR, Óttar Guðmundsson í stjórn safnsins, Dögg Pálsdóttir lögfræðingur LÍ, Birna Jónsdóttir fyrrum formaður LÍ, Sólveig Jóhannsdóttir framkvæmdastjóri LÍ, Anna Lís Rúnarsdóttir og Sunneva Hafsteinsdóttir í stjórn safnsins, Margrét Hallgrímsdóttir þjóðminjavörður og Anna Þorbjörg Þorgrímsdóttir safnstjóri.

Þann 16. ágúst árið 2000 fór fram formleg afhending á arfi Jóns Steffensen til ríkisins er Sigurbjörn Sveinsson, þáverandi formaður Læknafélags Íslands afhenti Birni Bjarnasyni menntamálaráðherra og

Geir H. Haarde fjármálaráðherra gjöfina. Stærsti hluti arfsins var hús safnsins við Bygggarða 7, sem keypt hafði verið fyrir erfðaféð. Við þetta tækifæri var Margréti Hallgrímsdóttur þjóðminjaverði afhentur

Húsið sem teiknað var og reist yfir lækningaminjar yst á Seltjarnarnesi. Það er 400 fm að grunnfleti, fókheld en ansi munaðarlaust nú um stundir.

gjafagerningurinn til varðveislu. Mikil umræða var í framhaldi af þessu um hvernig safninu yrði best fyrir komið og hefur það verið rakið vel í *Læknablaðinu*. Niðurstaða þess máls var aðkoma Seltjarnarnesbæjar sem uppbyggingar- og rekstraraðila.

Samstarfssamningur milli Seltjarnarnesbæjar, menntamálaráðuneytis, Þjóðminjasafns Íslands og Læknafélags Íslands og Læknafélags Reykjavíkur um byggingu og rekstur húsnæðis fyrir Lækningaminjasafn Íslands og aðra menningartengda starfsemi var undirritaður 27. september 2007. Hafin var bygging safnhúss á safnasvæði Seltirninga í Nesi eftir verðlaunateikningu Yrki arkitekta frá árinu 1997. Stofnskrá safnsins var samþykkt árið 2009. Læknafélag Íslands og Læknafélag Reykjavíkur lögðu safninu til 50 milljónir sem framlag af félagsgjöldum og ríkið gekkst undir skuldbindingar um fjárframlög til safnsins. Seltjarnarnes tók að sér að byggja safnið upp og reka það. Safnið hefur verið til húsa í Byggörðum 7, sem ríkið á enn. Við hlið Nesstofu er nýja safnahúsið risið en aðeins fókheld, svo ljóst er að til frekari uppbyggingar þess mun þurfa umtalsvert fjármagn, samkvæmt matsgerð frá því í júlí síðastliðnum líklega um 300-400 milljónir króna. Þegar Seltjarnarnesbær sagði sig frá þessu verkefni, frá og með 1. janúar 2013, tók mennta- og menningarmálaráðuneytið við ábyrgð á safninu að beiðni bæjarins. Þar sem yfirtöku ráðuneytisins bar brátt að taldi ráðuneytið að ekki væri hægt að móta hugmyndir um framtíð og rekstrarform starfseminnar fyrir áramót og greindi frá því í bréfi til bæjarins 14. desember síðastliðinn. Þó var látin í ljós sú framtíðarsýn að sýning lækningaminja yrði opnuð með einhverjum hætti síðar. Safnstjóri safnsins sagði upp störfum undir lok desembermánaðar en vinnur að frágangi á munum safnsins á uppsagnartímanum, stjórn safnsins var leyst frá störfum þann 31. janúar 2013 og munir þess látnir renna til Þjóðminjasafnsins.

Verður ekki gert metnaðar- eða ástríðulaust

Sigurbjörn Sveinsson læknir þekkir mál Lækningaminjasafns Íslands öðrum betur. Hann er fyrrverandi formaður Læknafélags Íslands og hefur setið í stjórn safnsins frá upphafi til ársins 2011 er hann sagði sig úr stjórninni.

„Þetta var óvænt uppkoma og ekki auðvelt að lesa í framtíðina. Ég hef óttast það um skeið að ekki væri nógu mikill metnaður fyrir þessu máli af hálfu Seltjarnarnesbæjar en þrátt fyrir að efasemdir sæktu á mig grunaði mig ekki að bærinn myndi taka svona afdráttarlausu og afgerandi 180 gráðu beygju í málefnum safnsins. Pólitískt séð er þetta sama fólk og ákvað fyrir fáeinum misserum að fara í þessa uppbyggingu.

Nesstofa er á Seltjarnarnesi og því verður ekki breytt, rétt eins og síldin var hjá Siglfirðingum og Siglfirðingar hafa lagt mikinn metnað í varðveislu síldarminja og að gera þeim eins hátt undir höfði og þeim er unnt. Lækningaminjar eru ekki síðri þáttur í menningu okkar en síldarminjar. Ef litið er á sögulegan tíma hafa síldveiðar við Ísland aðeins verið stundaðar í um 150 ár en lækningaminjar eiga sér talsvert lengri sögu.

Það eru því vonbrigði, já sorgarefni, að þetta hafi orðið niðurstaðan. Ég vona að bæjarstjórnin, sú sem nú situr eða sú sem tekur við eftir næstu kosningar, muni sjá nýjan flöt á málunum og möguleika á að ljúka þessu máli og koma lækningaminjasafni á fót. Þetta er ekki bara spurning um að komast út úr efnahagshruninu heldur þarf líka til endurnýjaðan metnað af hálfu sveitarfélagsins.

Ég vona að bæjarstjórnin líti á þessa stöðu sem lykkju á leið Seltjarnarnesbæjar til að byggja upp veglegt Lækningaminjasafn eftir að endurnýjaður hefur verið breyttur samningur við ríkið. Það er eðlilegt að einhver töf verði á málum á meðan tómahljóð er í buddunni hjá ríkinu og ekki vitað hvaða menntamálaráðherra verður við völd í mósku framtíðarinnar.

Ef ég væri í þeirri stöðu að geta stýrt þessu máli til framtíðar myndi ég vilja finna metnað hjá íbúum og bæjarstjórn á

Seltjarnarnesi til að komast með sæmandi hætti frá þessu máli þannig að það sem lagt var upp með yrði að veruleika. Ríki og Seltjarnarnesbær myndu endurnýja samning sinn með þetta í huga. Hægt væri að endurhugsa safnið og það mætti gera í nýjum samningi. Það er vel hægt að draga úr kostnaði við uppbyggingu og í rekstri, en það yrði hvorki gert metnaðar- né ástríðulaust.

Stofnað var til þessa safn af metnaði, ástríðu og eljusemi sem einkennið Jón Steffensen bæði í rannsóknnum hans og öðru. Rannsóknnum sem við búum að og eru innlegg í Íslandssöguna og frumkvöðlaverk í líffærafræði, rannsóknnum á Skeljastöðum í Þjórsárdal og miklu víðar. Þetta eru grunnrannsóknir bæði í læknisfræði, fornleifafræði og sagnfræði.

Nesstofa hefur verið byggð upp á mjög fallegan hátt á árunum 2006-2007, meðal annars fyrir danskt gjafafé, og þar þarf ekki mikið í viðbót til að gera hana fullbúna, ef til vill eitthvað af dönskum innanstokksmunum. Þessi menningarverðmæti eru hluti af sögu lækninga- og ljósmæðrasögunni, því þar var ekki bara Bjarni Pálsson fyrsti landlæknir okkar, heldur var þar einnig starfandi ljósmóðir í tengslum við embættið. Þar var einnig vagga lyfsölu á Íslandi. Það væri því óskiljanlegt ef Seltirningar vildu ekki varðveita þessa perlu með sæmd enda trúir ég því ekki að sú verði niðurstaðan.“